

moderne Nederlanden nog lange tijd hun weerklink zullen hebben in de geschiedschrijving van deze landen.

Rudolf Bosch

Rijksuniversiteit Groningen

Frank van Vree, Rob van der Laarse (red.), *De Dynamiek van de Herinnering. Nederland en de Tweede Wereldoorlog in een internationale context* (Amsterdam: Bert Bakker, 2009) 327 p. ISBN 978 90 351 3229 0.

Dit boek is een van de vruchten van het onderzoeksprogramma dat beide redacteurs onder de noemer *Oorlog, Erfgoed en Herinnering. Een dynamisch perspectief op de Tweede Wereldoorlog* lanceerden aan het Instituut voor Cultuur en Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam. Voor deze bundel engageerden ze verschillende auteurs die aan de hand van herdenkingsrituelen, getuigenisliteratuur, onderwijs, kunst en *lieux de mémoire* hun vinger trachtten te leggen op de verschuivingen in de wijze waarop deze geschiedenis al gedurende meer dan zestig jaar wordt verbeeld en betekenis krijgt. De kerngedachte is dat de publieke herinnering aan de Tweede Wereldoorlog dynamisch is – zowel qua inhoud, toon en vorm als qua boodschap die eraan worden verbonden. Hoewel de ondertitel aangeeft dat de focus voornamelijk op Nederland ligt, bevat het boek ook bijdragen over de nationale herinneringsculturen van Duitsland, Groot-Brittannië en Oostenrijk. Dat stoort niet, integendeel. Samen met de interessante bijdragen over Nederlands voormalige kolonies tonen ze aan dat er behalve een dynamiek van de herinnering evenzeer een mozaïek van herinneringen is. Of, met de woorden van Rob van der Laarse in zijn stuk over dadererfgoed: ‘Oorlogserfgoed is altijd gelaagd, meerstemmig en vol dissonanten.’ Elk land houdt er met andere woorden een eigen herinneringscultuur op na die op haar beurt binnen de nationale grenzen dan weer allesbehalve eenduidig en statisch is. Er is dynamiek en wel over de grenzen heen.

Dat is niet enkel een valabele conclusie maar tegelijk ook een methodologische uitdaging. Hoe breng je immers de grote bewegingen adequaat in kaart? Wat is het antwoord van de auteurs op de vaststelling van Chris Healy en Maria Tumarkin begin 2011 in het editoriaal van *Memory Studies* dat de meeste werken over herinnering zich nog te zeer beperken tot de ‘(often) sheepishly reverential re-engagement with a host of canonical figures: Halbwachs, Assman(s), Nora and others’? Niets, zo blijkt. Hun namen en respectieve theorieën blijven weliswaar zo goed als onvermeld, maar een alternatief wordt evenmin ontwikkeld, laat staan consequent in elke bijdrage toegepast. In dat opzicht biedt de publicatie in de eerste plaats een bundel leerrijke casestudies in plaats van een integrale analyse. De analyses zijn daarbij telkenmale kritisch-wetenschappelijk, maar gaan nu en dan gepaard met psychoanalytische introspecties (Matthias Heyl over de ‘Duitse herinneringscultuur’), persoonlijke reflecties (Rob van der Laarse over ‘Kunst, kampen en landschappen’) of moraliserende pleidooien over de behoefte aan één Europese oorlogsherinnering (Gavin Schaffer over ‘Een angstvallig gekoesterde overwinning’ in Groot-Brittannië).

Het ontbreken van een algemeen besluit of slotbeschouwing laat de lezer enigszins op zijn of haar honger voor wat betreft de blootlegging van patronen en onderlinge verbanden in de verschillende herinningsculturen. In de inleiding beklemtonen

Frank van Vree en Rob van der Laarse weliswaar dat er de laatste decennia over de landsgrenzen heen ‘een sterke convergentie, een mondialisering onder invloed van de “Holocaust memory boom”’ aan te duiden is, maar om de parallellen in de gescheiden nationale herinneringsculturen aan te wijzen moet de lezer zich behelpen met een eigen synthese van de verschillende bijdragen en respectieve invalshoeken. De belangrijkste algemene vaststelling is niettemin dat de oorlog in de eerste decennia na 1945 veelal als een strikt nationale gebeurtenis herdacht werd en pas later erodeerde door de contesterende herinneringen van de lotgevallen van vervolgd – en vooral joodse – groepen in de samenleving. Tegelijk gaat er tevens, zoals Rob van der Laarse treffend analyseert, ook steeds meer aandacht naar een musealisering van het dadererfgoed en toont Esther Captain aan dat specifiek voor Nederland de oorlogsgebeurtenissen in de voormalige overzeese gebieden sinds de jaren tachtig meer in de openbaarheid treden.

Elke bijdrage draagt op haar manier voldoende bewijzen en context aan om zekere dynamieken te detecteren en verantwoord te faseren, maar de vraag is wel of die dynamieken steevast als herinneringscultuur gekwalificeerd kunnen worden. De relatie tussen verbeelding of representatie enerzijds en receptie of perceptie anderzijds is een heikel punt dat in veel herinneringsstudies zelden afdoend geïnterpreteerd wordt. Evocaties van het verleden zeggen immers soms meer over wie waarom wil canoniseren dan wat er werkelijk door de grootste gemene publieke deler herinnerd wordt. Hoewel de redacteurs en overige auteurs zich er wel degelijk van bewust zijn hoezeer de herinnering ‘onderwerp is van een min of meer bewuste politiek, een strategie van insluiting, uitsluiting, annexatie en afstoting’, laten ze spijtig genoeg de kans liggen hierover enkele kritische conceptuele kanttekeningen verder uit te werken. Anderzijds mag niet vergeten worden dat de bundel een van de eerste tastbare resultaten is van het onderzoeksprogramma. In die zin vormt deze publicatie een rijk gestoffeerde en geslaagde pilotstudie. Ze biedt een lezenswaardige verzameling van interessante bijdragen die – opgefrist met mooie afbeeldingen en kleurenfoto’s – de lezer doet uitkijken naar het vervolg van de onderzoeksactiviteiten.

Koen Aerts
Universiteit Gent

Niall Ferguson, *Civilization: The West and the Rest* (London: Allen Lane, 2011).
402 pp. ISBN 978-7-846-14456-1.

In *Civilization*, Niall Ferguson, ‘one of Britain’s most renowned historians’, seeks to answer one of the big questions in economic history: why did the West come to dominate the Rest from 1500 onwards? The explanations for the rise of the West are then meant to offer predictions about its future. Ferguson points out six ingredients crucial for the West’s success: competition, science, property rights, medicine, consumption and work. Labeling these ingredients as ‘killer applications’, Ferguson targets the public at large, and youngsters in particular. This is not only to increase sales, but also because he is anxious about the poor state of today’s history education, and the general paucity of historical knowledge in the West.

After demonstrating, mainly through estimates of GDP, population and controlled territory, that the West indeed dominated the world in the five centuries after 1500 (which is, in fact, still a subject of academic debate), Ferguson devotes a chapter to